

УДК 343.21

Софія Яковлева,

студентка Луцького інституту
розвитку людини

Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

Наслідки злочинних діянь – предмет досліджень юриста

Суспільно небезпечні наслідки – завершальний елемент складу злочину, а механізм заподіяння шкоди особі, суспільству чи державі, шляхом руйнівного впливу може бути різноманітним і визначається в нормах КК України. Залежно від характеру діяння, предмета посягання та величини шкоди, суспільно небезпечні наслідки можливо визначити, як настання реальної шкоди чи неминучої загрози виникнення, та за ступенем тяжкості і властивостями – фізичної, матеріальної, моральної і політичної.

Суспільно небезпечні наслідки, – це негативні зміни об'єкта посягання, які виражаються у матеріальному та нематеріальному характері, чи в потенційній загрозі їх виникнення, визначають ступінь небезпечності злочинних діянь та впливають на призначення міри покарання. Отже, шкода – це позбавлення життя, спричинення тілесних ушкоджень, вилучення чи привласнення чужого майна, приниження гідності особи та інші суспільно небезпечні шкідливі наслідки, вказані в нормах КК України, але в сучасних виданнях ґрунтовно не досліджуються.

В історичному аспекті, найдавніші пам'ятки права, починаючи з часів Шумерської теологічної цивілізації (XXI-XX ст. до н.е.) [1], визначали шкоду діянь як небезпечну за умови, якщо хто небув штовхнув дочку чоловіка і вона втратила плід своєї утроби та ін. Настання наслідку таких діянь було початком визначення відповідальності та пізніше наставала за принципом Таліона (лат. talionis – возмездие) тобто, покарання рівне величині шкоди яка заподіяна (око за око, зуб за зуб). В законах царя Вавилонії Хаммурапі (XVIII ст. до н.е) теж вказано: «Якщо чоловік учинить грабіж і буде спійманий, його слід убити». В давні часи більшість норм законів передбачали покарання за заподіяння шкоди життю особи, тобто, порушення Вітального права (лат. Vitalis – життєвий), в яких фізична сила визначала виконавчу захисну функцію і дозволялось чинити самосуд. За законами Ману, стародавньої Індії «Хто підніме руку або палицю на людину, – має бути відрізана рука». В минулі часи дозволялось і сплачувати за заподіяну шкоду.

Пізніше афінський законодавець Драконт (621 р. до н.е). нагадував, що «винний мусить в подвійному розмірі сплатити за заподіяну шкоду». В давньому Римі законами «XII Таблиць» було передбачено: «Якщо заподіє калічення і не помириться з потерпілим, то нехай і йому буде заподіяне те саме» [1, с. 90], в основному, за діяння вчинені за принципом *Cogere cogrogi* – тілесним впливом на тілесну річ. А Цицерон висловився про закони «XII Таблиць»: «встановлено смертну кару за невелике число злочинних діянь, а необхідно застосування і тоді, коли хто – небусть співатиме пісню, яка містить наклеп чи ганебить іншого». Можна припустити, що законодавці Римської імперії усвідомлювали шкідливість таких діянь, як тепер визнається моральною шкодою.

В Західній Європі першого тисячоліття н.е., зокрема, за законами Франкської держави (5 ст. н.е) за крадіжку, убивство винні розплачувались життям [1, с. 144]. Про такий спосіб покарання писав Монтеск'є: «если разумное существо причинило вред другому разумному существу, то оно заслуживает, чтобы ему воздали таким же злом» [2, с. 164]. В другому тисячолітті більш розширене розуміння шкоди, порівняно з попередніми правовими документами, визначалось у збірках Швабське і Саксонське зерцало (12 – 16 ст.) та в пам'ятці права «Кароліна» (1532), посягання на особу та викрадення чужого майна розмежовувались за тяжкістю завданої шкоди, – малозначної чи великої [1, с. 298]. Та згідно збірника Київської держави «Руська правда», Ярослав Мудрий за наслідок злочинного діяння допускав кровну помсту, - за смерть карати смертю, «Коли убіє, муж мужа, то мститься брат убитого, або інші брати...» [3, с. 202]. Та в царській Росії згідно «Артикула» Петра I, наслідки в більшій мірі були позбавлення життя особи і карались відсіченням голови [4].

В нашій державі основним законом – Конституцією України визначені цінності, які охороняється законом про кримінальну відповідальність, - життя і здоров'я людини, власність, навколишнє середовище та інші права і свободи особи. Наслідок в результаті посягання на певні об'єкти визначається за природою, особливостями предмета посягання, і в навчальній літературі розглядається як одна із ознак об'єктивної сторони складу злочину. Та в наукових дослідженнях вказується, що наслідок нерозривно пов'язаний із злочином, і немає злочину який не заподіє шкоду об'єкту на який вчинено посягання [5, с. 10], а за природою правопорушень спричиняться шкода і суспільству в цілому [6, с. 45].

В ст. 11 КК України чітко визначено, що суспільно – небезпечні наслідки діяння, ставляться в вину особі за умови, спричинення умисно або по необережності істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. А доведенням настання шкоди, є причинний зв'язок протиправного діяння певної особи з наступившими наслідками. Та основні види шкоди наведені в нормах Особливої частини КК: фізична – заподіяння життя та здоров'ю особи, матеріальна особі, організації (підприємству) і державі, та політична державі, а моральна людині та суспільству.

Фізична шкода. В основному, в розділі «Злочини проти життя і здоров'я особи», наведені наслідки – заподіяння смерті, спричинення тілесних ушкоджень (легких, середньої тяжкості і тяжких) доведення до самогубства, зараження невиліковною хворобою, та ненадання допомоги, навмисно або необережно, за різними мотивами діяння.

В інших розділах, зокрема, в розділі I Особливої частини ст. 112 при посяганні на життя державного діяча, наслідки не вказані. В розділі XV «Злочини проти авторитету органів державної влади» в статтях 345, 346, 348, 350 КК України наслідки передбачені: вбивство або погроза вбивст-

вом, нанесення побоїв, умисне заподіяння легкого, середньої тяжкості чи тяжкого тілесного ушкодження чи вчинення інших насильницьких дій. Такі ж наслідки в розділі XVIII «Злочинах проти правосуддя», в статтях 377, 379, 398, 400 КК України. Тяжкі наслідки, зазначені і у військових злочинах у ст.405 КК України тілесні ушкодження, побоїв або інші насильницькі дії. Та в розділі «Злочини проти миру і безпеки людства, в ст. 438 – 443 КК України вказано, жорстоке поведіння з цивільним населенням, в поєднанні з умисним убивством, повне або часткове фізичне знищення груп людей, скорочення чи запобігання дітонародженості.

В залежності від способу та знаряддя посягання на особу, можуть наступити і особливі наслідки. Пленум Верховного суду України в постанові роз'яснює, що винний позбавляючи потерпілого життя, усвідомлює заподіяння особливих фізичних, психічних та моральних страждань [7, п. 8]. С прийняттям особливо жорстоких способів побоїв, мучень та сильного фізичного болю, людина переживає вплив і особливого морального страждання. А застосуванням до особи психологічного впливу, жорстокого поведіння, шантажу – вчиняє самогубство. В ст. 126, 127, 130 КК України фізичний біль, нанесення побоїв, мучення, та зараження невиліковною хворобою визначені як особливий вид шкоди, заподіяної особі.

До фізичної шкоди доцільно додати критерії характеру наслідків, спричинення тілесних ушкоджень: паталогічний – порушення цілісності і функцій певного органу людини; економічний критерій – втрата працездатності і естетичний – стан знівеченості обличчя. Та Пленум ВС в наведеній Постанові зазначає, що суди повинні вживати всіх необхідних заходів до повного відшкодування заподіяної потерпілим матеріальної та моральної шкоди, а при призначенні покарання враховувати і тяжкість наслідків.

В КК України визначена категорія осіб яка за законом є особливими об'єктами, посягання та заподіяння фізичної шкоди, - це малолітні діти, вагітні жінки, новонароджені діти і особи, що знаходяться під наглядом опіки чи піклування. Вказано і діяння, які вчиняються медичними працівниками, в наукових джерелах названі як ятрогенні злочини [8]. Такі діяння визнаються злочинними лише за умови, коли можуть настати тяжкі наслідки, істотна шкода здоров'ю чи смерть хворого, а характер таких наслідків має тривалу дію, та в нормах КК України визначені і такі шкоди, як стійка або значна втрата працездатності, тривалий розлад здоров'я. Триваючі наслідки хоча вважаються обтяжуючою обставиною при кваліфікації злочину, але у ст. 67 КК України у перелік не включені. Така шкода може проявлятися і наставати після вчинення злочину.

Матеріальна шкода. Заподіяння матеріальної шкоди особі, певній установі чи державі вилученням майна, привласненням чи пошкодженням або знищенням, визначено в розділі VI КК України – «Злочини проти власності». Такими небезпечними діяннями, спричиняється шкода, за визначенням в нормах – значна, великих розмірів, та особливо великих. Форми прояву таких злочинів є викрадення, грабїж, розбійний напад, пошкодження або знищення чужого майна, привласнення посадовими особами, та ін. Окремі діяння можуть спричинити і тілесні ушкодження або загибель людей та інші тяжкі наслідки. Заподіяння матеріальної шкоди різних розмірів (величини), визначено і в інших розділах КК України, вилучення чи привласнення – автомобілів (ст. 289КК) наркозасобів (ст. 308, 312, 313КК), та в розділі – злочини проти військової служби (ст. 410, 432 КК).

В КК України визначено небезпечні способи, пошкодження та знищення майна шляхом вибуху чи підпалу (ст. 113КК), пошкодження

об'єктів природного середовища (ст. 245, 252 КК) або вчинення нападу на об'єкти підвищеної небезпеки (ст. 261, 265 КК), та пошкодження магістральних проводів (ст. 277, 292 КК). Вказано і заподіяння шкоди, пошкодження майна працівників ПОО (ст. 347 КК), службової особи (ст. 352 КК), судді (ст. 378 КК), захисника (ст. 399 КК) та військового майна (ст. 411, 412 КК). Пленум Верховного суду роз'яснює, що предметом злочину якого є майно, має певну вартість і є чужим для винної особи, - це речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали і папери тощо, а також право на майно та енергія майнового характеру, електрична і тепла [9, п. 2]. Матеріальна шкода завдана державі, може бути прямим спричиненням, і пошкодженням майна, несплата податків, фіктивне підприємство та ін.

В дослідженні величин (розмірів) шкоди, передбачених КК України, заподіяних власнику у злочинах проти власності, у сфері господарювання і інших, постає завдання про визначення вартості у грошовому еквіваленті завданих збитків. В примітках до норм КК України надається роз'яснення величини відрахувань істотної шкоди, великих розмірів, та особливо великих, що визначають у НМДГ. Законом України встановлено порядок визначення розміру збитків завданих підприємству, установі, організації працівниками які є винними у розкраданні, знищенні (псування), недостатчі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, ювелірних, побутових і промислових виробів, та валютних операцій. Для окремого виду цінностей наведених у законі, розмір вартості відшкодування, для дорогоцінних металів визначені у подвійному, а дорогоцінного каміння – у потрійному, платіжні документи – теж у потрійній сумі вартості. Для розрахунку збитків використовується формула зазначена у цьому законі [10].

Політична злочинність. Загрожує виживанню людства, порушує основ-

ні загальнолюдські цінності та заподіває шкоду суспільству. Таким основним змістом поняття політичного злочину зазначила Н. Зелінська, а раніше було досліджено В. Н Кудрявцевим і Луневим В. В [12]. та іншими. В наукових виданнях термін «політичний злочин» є поширеним, а в законодавстві України не використовується. Такими є злочини заподіяння шкоди державі, визначені в розділі I Особливої частини КК України, діяння спрямовані на повалення конституційного ладу, посягання на територіальну цілісність, державна зрада, посягання на державного та громадського діяча, - злочини з формальним складом, створюють потенційну небезпеку життєво важливим національним інтересам України [13]. Та злочини проти громадської безпеки є загальнонебезпечними, і можуть завдати шкоди будь якій сфері суспільства, але в законі не налається перелічення можливих наслідків [14].

Моральна шкода, - вид нематеріального наслідку, заподіюється завжди. Про моральну шкоду Пленум Верховного Суду дає роз'яснення, як втрати немайнового характеру в наслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ [15]. Загальні правила поведінки в суспільстві, встановлені законом про суспільну мораль, а вчинення порушень в інформаційному просторі, завдає наслідки які проявляються у наявності шкоди загальноприйнятим моральним цінностям суспільства. Такі діяння визначені в розділі XII КК України «Злочини проти громадського порядку та моральності», а стосовно особи, моральну шкоду визначає розділ III «Злочини проти волі, честі та гідності», законодавчий опис наслідку вказаний лише у ст. 127 КК, - моральне страждання.

Доцільно відмітити основний та додатковий наслідок злочину. Визначення таких в КК України є важливим і необхідним при кваліфікації злочину, це реальні та можливі потенційні наслідки злочину, як нега-

тивні зміни у предметі посягання. Та наявна важлива обставина, – мета злочинця в момент вчинення злочину, бажання настання певних наслідків. Основним наслідком буде вважатись той, який був намірений заподіяти злочинець, а додатковими є наслідки, що теж обтяжують покарання, зокрема, умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило додаткові небезпечні наслідки (ст. 121, 122 КК України). В поєднанні фізичної і матеріальної шкоди завжди настає і моральна, наприклад, вчинення розбою поєднаного з насильством (ст. 187 КК України), в якому основний наслідок є майнова шкода, а тілесна та моральна як додаткова. В такому злочині наявне поєднання способів негативного впливу на об'єкт посягання і наслідки прямо вказані у диспозиції статті, напад на особу з метою заволодіння чужим майном поєднаним із насильством. На думку автора, можливо не відноситись до такого виду, визначене в ст. 190 КК України заволодіння чужим майном шляхом обману, використання якого не є фізичним впливом, ступінь тяжкості при інформаційному впливі на особу, доцільно визначити аналізом інтелектуального розвитку суб'єкта злочину і потерпілого.

Можливі великі і особливо великі наслідки. Такі наведені у ст. 113 та інших нормах КК України, – заподіваються злочинами які спрямовані на масове знищення людей, пошкодження об'єктів, радіоактивне забруднення, та ін. насильство над особою, знищення майна, захоплення будівель та споруд. Такими є і порушення правил екологічної безпеки, масштабність визначається від кількості та об'ємності території на якій поширюється злочин, а Пленум Верховного Суду у постанові про злочини проти довкілля п. 5 наводить такі наслідки, :загибель чи масове захворювання людей, зникнення, масова загибель чи захворювання об'єктів тваринного світу [15].

Загальнонебезпечні наслідки, тяжкість яких полягає у поширеності

негативного впливу на певну територію, як пояснює в постанові Пленум Верховного Суду [15, п. 9], - це можливе настання смерті більше двох людей, такі діяння супроводжуються масовими заворушеннями з проявами насильства, погромами чи підпалами. Найбільш небезпечними злочинами, що заподіюють такої шкоди, наведені в розділі XX особливої частини КК України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Довготривалими наслідками, є також спричинені проти довкілля, порушення правил екологічної безпеки, забруднення та псування земель, атмосферного повітря та ін. Особливо тяжкі наслідки, це також фізичне винищення національної, чи расової групи людей, вчинені проти тваринного та рослинного світу, напад на певну територію держави. Такі діяння мають політичне підґрунтя, що направлені на ускладнення міжнародних відносин.

В сучасну епоху вчиняються і злочини планетарного масштабу. Такими є кіберзлочинність, названа в законі України від 15.03.2017 «Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні» транснаціональною, здатна завдавати значної шкоди у сфері інформаційної діяльності особі, установі, державі і суспільству в цілому [16]. На даний час наявні публікації науковців з питань інформаційних технологій (ІТ – права), про поширення, зберігання та захист прав інтелектуальної власності, в розвитку всесвітніх інформаційних технологій неоліберальної економіки [17].

Небезпечність наслідку. Заподіяння фізичної шкоди визначаються тяжкістю і тривалістю, а матеріальна в більшості злочинів в кількісних та якісних показниках. Вимірюється методами математики величина спричиненої шкоди, яка є основним показником визначення діянь злочинним та міри відповідальності. Кваліфікація злочину проводиться за організаційним способом вчинення, ступенем тяжкості заподіяного

наслідку, та враховуються обставини які пом'якшують покарання, добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди та інші, згідно КК України.

Наше завдання, визначати та усвідомити небезпечність злочинних діянь з наукових позицій, види та

необхідні кількісно – якісні величини наслідків і способи вчинення для формування раціональної кримінально – правової політики держави, в цілях застосування обґрунтованих заходів впливу до винних осіб та відшкодування збитків і призначення покарань.

Список використаних джерел

1. *Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн.*/ Країн. Том I./ За ред. В. Д. Гончаренка. Київ.: «Ін Юре». 1998. 504 с.
2. *Ш. Монтескє . О духе законов.*// Избранные произведения. Москва «Полит. лит.» 1995. 800 с.
3. *Юшков С. В.* Руська правда.: Москва. 1950. 372 с.
4. *Артикул воинский* ред. А. Г Маньков. М., Юридическая література 1986 365с. Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/ER/etext/articul.htm>.
5. *Тацій В. Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков. «Вища школа». 1988р. 198 с.
6. *Кудрявцев В. Н.* Причины правонарушений. Москва.«Наука» 1976. 280 с.
7. *Постанова* пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 №2// [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.
8. *Даньшин М.* Ятрогенні злочини :поняття та криміналістична характеристика //Вісник АПрН України. 2007. №1. – С. 207.
9. *Постанова* пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 №10 // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>.
10. *Закон* України «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей» від 06.06.1995 №217/95-ВР.
11. *Зелінська Н.* Політична злочинність і політична кримінологія: концептуальні підходи // Право України, 2009 № 7, - с. 58 – 65.
12. *Закон* України від 30.11.2017 Про основи національної безпеки. № 964-IV// [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
13. *Чорний Р.* Проблеми Кримінально-правової охорони національної безпеки України// Право України. 2013. №10. - С. 257-262.
14. *Постанова* пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31.03.1995 №4 // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.
15. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля» від 10.12.2004 №17// [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>.
16. *Про основні засади кібербезпеки України* Закон України : від від 05.10.2017 № 2163-VIII // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.
17. *Харитонов Є.* Харитонova О. Сутність ІТ – Права: Пошук парадигми // Право України. 2018. №1. С. 18- 29.

Яковлева С. Ф. Наслідки злочинних діянь – предмет досліджень юриста

Досліджуються наслідки злочинних діянь в історичному минулому, в нормах КК України за видами та ступенем тяжкості. Основні і додаткові види шкоди, та характер і розміри, як кваліфікуюча ознака злочинів.

Ключові слова: наслідки злочину, шкода фізична, матеріальна, моральна, розмір, кваліфікація.

Яковлева С. Ф. Последствия преступных деяний - предмет исследований юриста

Исследуются последствия преступных деяний в историческом прошлом, в нормах УК Украины за видами и степени тяжести. Основные и дополнительные виды вреда, и характер и размер, как квалифицирующий признак преступлений.

Ключевые слова: последствия преступления, физическая, материальная, моральная, размер, квалификация.

Yakovlieva S. The consequences of criminal actions are the subject of lawyer's research

The consequences of criminal actions are researched in the historical past, in the norms of the Criminal Code of Ukraine by type the degrees of severity. Basic and additional types of harm, character and size as qualifying of crime.

Key words: crime consequence, material, moral, physical harm, size, qualification.